

Górcsövi alakzatok

Mokry-Mészáros Dezső mikroszkopikus látványra építő munkáiról*

Henry Fox Talbot 1884-ben megjelent, *A természet irónja*¹ című munkájában kifejtette a camera obscura² használatának nehézségét, pontatlanságát. Amikor szeme elmozdult a szerkezet prizmájáról, melyben minden gyönyörűnek látszott, úgy találta, ceruzája csak gyászos nyomokat hagyott a papíron. Ezért megalkotott egy olyan eljárást, mellyel „a kép, megfosztva azoktól a gondolatoktól, melyek kísérik, kizárólag a maga természetességében szemlélve”³ jelenik meg. Az új „művészeti ág”, a fényképezés bármennyi és bármilyen bonyolult elrendezésű tárgyat képes volt rögzíteni. A fényképezésnek születésétől

kezdve célja volt nem csak a változékony, látható világ dolgainak rögzítése, hanem az ismeretlen, szabad szemmel láthatatlan világ feltárása, megismerése is. Fordulópontot jelentett Joseph Gerlachnak⁴ a mikroszkopikus fotózás technikájáról szóló könyvének megjelenése, amelyben kifejtette, hogy a megfigyelő szubjektuma a mikroszkopikus kép létrehozásakor teljes mértékben kiiktatódik, és a megfigyelt tárgy önmagát reprezentálja. Ezzel tehát a mikrofotó esetében is megerősítette a Talbot által már megfogalmazott „hiteles kép”, abszolút objektivitás elvét, melynek születése során a fotós vagy kutató csak a „természet ceruzájaként” működik közre. Horst Bredekamp és Franziska Brons⁵ tanulmánya Robert Koch baktériumokról készített felvételei kapcsán azonban felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a lehető legműködőbb képmásra való törekvés paradox módon nem volt minden ügyeskedéstől mentes folyamat, és a tudományos publikációkban a hitelesség megőrzése végett Koch hamar elkezdett mesterségesen létrehozott fényfoltokat, a térbeliség érzetét keltő felületeket festeni a mikroszkopikus képre. Mindezt annak ellenére tet-

1. ábra. Mokry-Mészáros Dezső ifjúkori portréja az I. világháború idejéből, huszár századosi atillában, mozgósítási kereszt-, lovas-lövész-, illetve lovas érdemrendekkel. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, Helytörténeti Adattár

te – amint arra Varga Tünde tanulmánya⁶ felhívta a figyelmet –, hogy Koch számára a fénykép volt az abszolút objektivitás, míg a rajz hazugság, az abszolút önkény szülötte. Mivel azonban a mikroszkopikus kép értelmezése, vagy egyáltalán, a láthatósága avatott szemet kívánt, a természetes hatást éppen a mikroszkopikus képre jellemző jegyek eltüntetésével sikerülhetett csak elérni, és célja végeredményben az volt, hogy megmutassa, miképpen kell a mikroszkópon keresztül látni a dolgokat. Míg a tudományos életben a látszólag objektív feltételek szubjektivitásának elismerése a mikrofotográfiában folyamatos problémaként volt jelen,

addig a művésznak megadatott az a lehetőség, hogy ennek a pazar, szabad szemmel láthatatlan világnak a leképezését mint esztétikai tárgyat, képként nézhesse.

Mészáros Dezső⁷ (1881–1970) Sajóecsegen született.⁸ Amikor 1903-ban a Magyaróvári Gazdasági Akadémiára került, vásárolt magának egy mikroszkópot, és ettől kezdve szabadidejét a mikroszkópban látott képletek rögzítésével, majd a látott kép újraértelmezésével töltötte. A mikroszkopikus formavilág Mokry pályafutásának nem csupán első, kifejezetten a mikroszkopikus látványra építő, kísérletező alkotói periódusát jellemzi, hanem ornamentekké rögzülve egészen késői festményein, sőt, agyagedényein is megjelenik. Mokrynak a maga nemében páratlan, természettudományos érdeklődésére visszavezethető alkotói módszere a mikroszkópot egy valóságos, de ismeretlen világgal való találkozás, a látómező kiszélesítésének eszközéül használta fel. Önéletrajzában így emlékszik meg erről: „A vegytan mellett itt a növény és állattan tartozakaként a górcsövi tanulmányok nagymértékben felkeltették érdeklődésemet. Nem a tuda-

2. ábra. Mokry-Mészáros Dezső mikroszkopikus tanulmánya a magyaróvári tanulmányok idejéből, 1905. Papír, színes tus, rajz, 100×150 mm. A művész saját felvétele. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet

mányos szempont, hanem a látott dolgok sokszor igen szép formái érdekelték, szinte lenyűgöző hatást gyakoroltak rám. A tanulmányok szempontjából fontos látottakat persze nagyítva, le is kellett rajzolni. Még abban az évben, fél év után hazajövet vettem egy górcsővet Pesten, csupán a művészi szépség szempontjából szórakoztam, rajzoltam, ki is színeztem a látottakat, sőt azoktól eltérő rajzok is keletkeztek – egész füzetnyi.”⁹ A magyaróvári akadémián eltöltött idő alatt rendelkezésére álltak a legkülönfélébb vizsgáló berendezések, hiszen az a legmagasabb szintű felsőoktatási intézményként működött akkoriban. Oktatója, Sigmond Elek itt végezte nemzetközi szintű kutatásait jól felszerelt laboratóriumában. A magyaróvári egyetemen tanított Cserhádi Sándor,¹⁰ a hazai növénynevelés atyja, akinek jelentéseiből fontos adatokat tudunk meg az Óváron folyó kísérletekről, kísérleti eszközök használatáról.¹¹ A neves tanárok közül a legnagyobb hatást mégis Linhart György¹² gyakorolta Mokryra, akinek négykötetes munkáját a párizsi világkiállításon aranyéremmel jutalmazták. Kiadványa 498 gomba és baktérium ábráját és leírását közli.

A továbbiakban Mokry néhány jellegzetes, a mikroszkóp használatáról, mikrobiológiai ismereteiről legnyilvánvalóbban tanúskodó művét vizsgálom.

1910-ben festett, *Élet idegen planétán* című munkája egy sok darabból álló sorozat tagja, amely egy idegennek tűnő világ fantasztikus látványát tárja elénk. Ornamentumai igen sajátosságosak, hol zárt alakzatok (körök, oválisok, cseppformák) sorozata, hol apró, egyszínű

gömbök egymáshoz tapadó sokasága. Színhasználatára a fekete kontúr közé festett meleg okkerek, sárgák, vörösek jellemzőek, néhány helyen feltűnik a hideg kék is. A kép felületét vastag lakkréteg borítja, mely hártyszerűen magába zárja, védi ezeket a nyüzsögni, rezegni látszó alakzatokat. Kicsiny méretű képeinek apró részletei, miként maga a mikroszkópba való tekintés, egészen újfajta látást kívánnak a nézőtől. Csak közvetlenül a kép fölé hajolva, közelről szemlélve sejlének fel az egyébként megbúvó részletek, apró motívumok, kicsiny sejthalmazszerű képződmények. A kép nem kitárulkozó részletei, akárcsak a szabad szemmel láthatatlan világ lényei, elbújnak a felületes szemlélő előtt. A tudományos megismerésnek egy sajátos formáját alkalmazza, melyet képeinek szemlélőjétől is elvár: a mikrovilág befogadásához Mokry a laboratóriumi kutató elszánt tudásvágyát, türelmét teszi előfeltétellé.

Moesz Gusztáv 1902-ben kiadott *Brassó állóvizeinek mikroszkopikus növényzete* című füzeté betekintést enged a mikroszkopikus rajz tudományos értékű publikálásába. Moesz 1899-től a brassói főreáliskola természettanáraként dolgozott, itt kezdte el a mikroszkopikus növények tanulmányozását. Megállapította, hogy a sejt önálló lény, melyben benne van az élet, és minden élet belőle indul ki. Mokry tanulmányai és mikroszkopikus vizsgálatai során minderről biztosan tudomást szerzett, így hát ezek az apró, szívós, minden élet forrását magukban hordozó, és számára már láthatóvá is váló lények, a sejtek lesznek művészetének meghatározó elemei. Képein ezek a sejtek önkényes alakzatokba rendeződnek, különleges növényi

3. ábra. Mokry-Mészáros Dezső mikroszkopikus látvány alapján készült színes ceruzarajza 1907-ből. A művész felvétele saját művéről, az eredeti rajz lappang / A művész saját kézíratos feljegyzése az 1940-es évekből a fotó hátulján. A fotó lelőhelye: Miskolc, Herman Ottó Múzeum

4. ábra. Mokry-Mészáros Dezső: *Élet idegen planétán XII*, 1910. Karton, színes tus, tempera, lakk, 24×31 cm. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, ltsz.: 78.180. Fotó: Kulcsár Géza

és állati formákba, vagy éppen gombák, spórák képébe szerveződve jelennek meg.

Mokry ez idő tájt készített festményeinek talaja botanikai szempontból leginkább vízfénékre emlékeztet. Moesz egy Fortyogónak nevezett tavacska vizsgálatakor víz alatti erdőkről szól, hiszen az abban élő apró-cseprő állatok szempontjából azok a moszatok, egynemű sejtekből alkotott telepek rengeteg, sűrű őserdőnek tűnnek. Néhány kisebb tó mélyebb, tisztább vizű medencéje is érdekes vízinövények bozótjait rejt. Moesz lándzsás levelekről, víz színe föléd magasodó rózsaszín füzerekről, „finom levélkéit csinos csillagocska gyanánt a vizen szétteregető”, szennyes zöld, kocsonyás, gomolygó felhőkről, hosszú úszó száraikkal sűrű szövetényt alkotó növényekről ír. A hínáros vizek mikroszkopikus életének elevensége, a hínár sűrűségében rejlő csodavilág hasonlít leginkább Mokry mikroszkopikus képeihez, amennyiben egészében véve szemléljük őket. „El vagyunk ragadtatva már attól a nyüzsgő élettől is, a mit a mikroszkóp egyetlen csepp vízben mutat. Hová lennénk az ámulástól, ha olyan eszközünk volna, mely a víz életét a maga teljességében mutatná, a maga összes lényével, melyek a létért való küzdelemben egymást taszigálva, pusztítva egy óriási chaosban összeverekednek, de azért mindenik azt hiszi: övé az az erdő, és azon kívül nincs világ.”¹³ A „liliputi” növények között ezekben a mocsaras vi-

zecskekben állati természettel felruházott mikroszkopikus lények húzódnak meg, akár csak Mokry képein. A *Vorticella* nevű például harang alakú testét a hosszú kocsánnyon kitolja, majd a száját körülölelő csillag alakú koszorút sebes mozgásba hozza, hogy az ily módon keletkezett örvény szájába sodorja a parányi testecskéket. Miután ezeket bekebelezte, villámgyorsan összepödrí kocsányát, és testét golyó alakba gyúrja. Ezeknek az apró lényeknek, a *Vorticelláknak* korábban, a mikroszkóp feltalálása előtt varázslatos, mágneses erőt tulajdonítottak, mellyel láthatatlanul vonják magukhoz a tárgyakat. Mokrynál ez a va-

rázszerő a mikroszkopikus látvány ellenére is megmaradt.

Érdekes alakzat a *Diffugia* plazma is, mely apró mész kristályokból és egyéb szemcsékből szépséges héjat von maga köré, vagy az *Acineta* gombostű alakú tapogatóival, a *Clathrulina elegans* pedig művészi tokocskája közepébe rejtett plazma testével. Föltűnik a zöldséges mikroszkopikus képe is. Különlegességük, mely miatt a festő választása reájuk eshetett, hogy a szunnyadó vagy látens életnek azt a szélsőséges formáját hordozzák magukban, mely az életfolyamatok végletekig való lecsökkentése révén akár ötévnyi beszáradt állapot után is képes életre kelni. A szunnyadó élet fogalmát a vitalisták vezették be: Claude Bernard¹⁴ Lazzaro Spallanzani¹⁵ hivatkozva kifejti, hogy ha a nedvesség, a fény, vagy a külső hő feltétele hiányzik, a vitális megnyilvánulások megszűnnek az élőlényben, mivel a velük párhuzamos fizikai-kémiai jelenségek félbeszakadnak. Ilyenkor ezek a lények nem pusztulnak el, hanem többnyire valamiféle látens élet állapotába süllyednek. Az élet külső megnyilvánulásainak ez a teljes felfüggesztése Bernard szerint feltételezhetően korlátlan idejű. Az üszkös búza harminc éve élettelen és kiszáradt férgének életre keltésére Spallanzani tett kísérletet, és meglepő módon azok életképessége egy csöpp víz hatására újra jelentkezett. A

testbe visszatérő víz újra előidézte a kémiai jelenségeket, és lehetővé tette, hogy a szövetek visszanyerjék vitális tulajdonságaikat. A víz (élő, éltető, életre keltő elem) és a látens élet (halott, tetszhalott) tehát nem csak Mokry képeinek visszatérő elemei, hanem szorosan összekapcsolódó, egymást feltételező vitalista fogalmak.

A felsorolt apró, vízi egysejtükön kívül Mokry a mikroszkopikus látványra építő műveinek felületét javarészt a növényi sejttel különféle mintázatainak változataival töltötte ki. A sejttel a növényi sejtek legszembetűnőbb alkotórésze. Az *Élet idegen planétán* című képen mindhárom sejttípusra találunk példát. Ugyanezen a képen a föld alatti bábszerű halottak is talán a sejthalál példázatai; a soksejtű szervezetekben a sejthalál és a sejtketlekedés egyidejű folyamatok, életjelenségek. Fiatal szervezetekben a sejtkepződés dominál, idősödve mindinkább a sejthalál kerül előtérbe. Az elpusztult sejtek jelentősek a növény életében: a víz és tápanyagok szállítói, a külső környezet káros hatásainak kiküszöbölői. Parányi voltak ellenére a földkéreg alkotásában is részt vesznek. Mokry a sejttel csodás szerkezetével volt képes kifejezni az egyszerre élő és holt, de valamilyen módon halálában is a természet rendjébe beilleszkedő, az élet körforgását fenntartó folyamatot.

A magházak, magkezdemények az *Élet idegen planétán* meghatározó ornamensei, a pollenek szintén önálló motívumok Mokry munkáin. Művein a virágpor hangsúlyos jelenléte véleményem szerint abban áll, hogy a sejttalhoz hasonlóan „időt álló” képződmény. Az ellenálló sejttalú pollenszemcsék, a kőzetüledékekkel, tőzeggel fedett pollenszemek évezredek, sőt, évmilliók elteltével is felismerhető épségben maradnak, s így a letűnt idők növénytakarója is vizsgálható általuk.

Mokry mikroszkopikus ihletésű képein elsősorban növényi szöveteket, sejteket ábrázolt. Az állati szövetet

térkitöltő motívumnak, háttérnek használta szőnyegmintaszerűen alkalmazva, fő motívumnak (inda, élőlény) sosem. Ennek oka az lehet, hogy az állati szövet mikroszkopikus képe kevésbé látványos: gyakran tartalmaz sejt közötti állományt, viszont nem tartalmaz szintesteket, zárványokat, és soha sincs sejtfala, ezért nehezen határolható el a képtér többi motívumától. Korai munkái közül az *Élet idegen planétán* című kép jobb alsó sarkában láthatunk szívizomszövethez hasonló párhuzamos szájakat, és zsírszövethez hasonló a kép felső mezőjében. Ezen a csillósejtek nyúlványaira emlékeztető csíraszerű képződmények is megfigyelhetők. Későbbi munkáján, az *Ősvilág* címűn (1929) pedig az ősi állatok testét töltötte ki a simaizomszövet mintázatával. Ifj. Matusovszky András orvostanhallgató 1910-ben készült kéziratában, szövettani jegyzeteiben¹⁶ szépen elhatárolhatók azok a szövetek, melyeket Mokry is felhasznált. A jegyzetben szereplő sematikus vázlatrajzok jó alapot szolgáltatnak az összehasonlításra a bonyolult mikroszkopikus metszetképekkel szemben.

A mikroszkopikus vizsgálat előtt a metszeten használt megfestő eljárások a szövettani technika egyik legfontosabb részét képezik. A korabeli festőmódszerekről egy, a korszakban egyedülálló tudományos munka, Dr. Thanhofer Lajos *A mikroszkop és alkalmazása – az általános szövettani technika vezérfonala* című kötete számol be részletesen.¹⁷ Véleményem szerint ezek-

5. ábra. Mokry-Mészáros Dezső: *Élet idegen planétán III*, 1910. Tempera, színes tus, lakk, karton, 21×30 cm. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, ltsz.: 53.248. Fotó: Szujó Péter

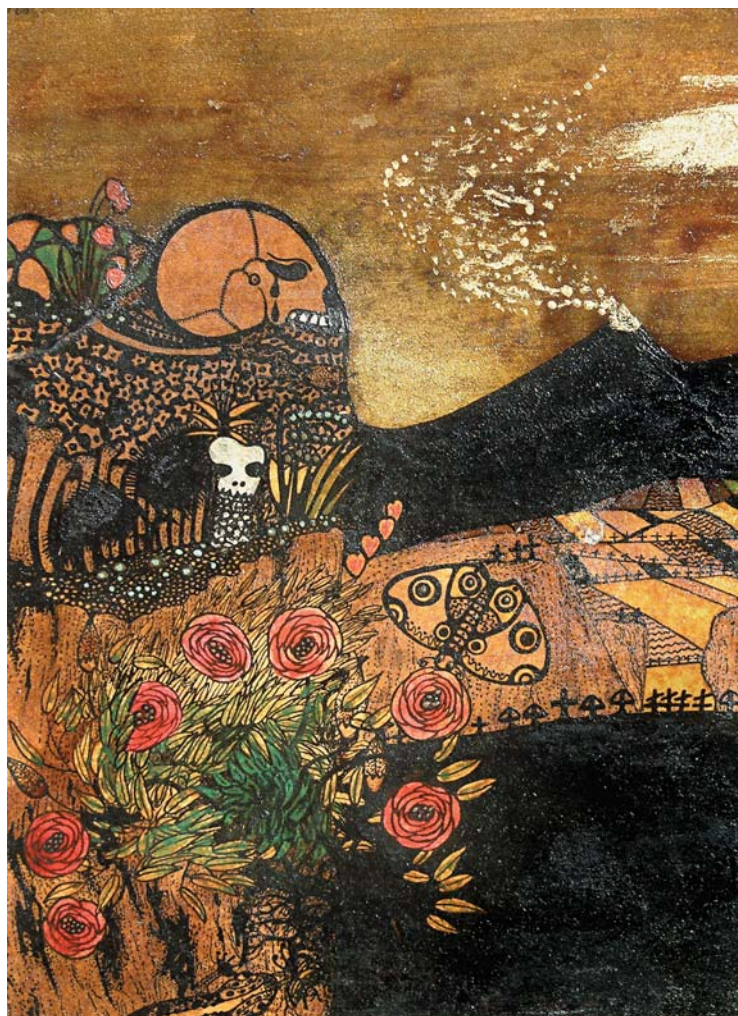
nek a színező eljárásoknak köszönhető Mokry mikroszkopikus látványra építő képeinek különleges színvilága: a meleg narancssárgák, barnák, vörösek, helyenként felbukkanó kékek. Ez a színvilág jellemző még az *Óceánia*- és a *Háború*-ciklus képeire is. Különösen érdekes, hogy a festő az elkészült munkák felületét lakkal vagy kanadai balzsammal kezelte. Ezeket a szereket állati és növényi szövetmetszetek elzárására, tartósítására használták. Mokry mikroszkopikus metszetek ihlette képei ezzel a módszerrel valóban maguk is természetbeli alukultává váltak.

Ahhoz, hogy Mokry-Mészáros Dezső mikroszkopikus képeinek vizuális hátterét megértsük, összegzésképpen rövid történeti áttekintést adok arról, miképpen vált a tudományos mikrofotográfia populárisnak számító esztétikai tárgyá. A hazánkban megjelenő orvosi, mikrobiológiai témájú tudományos publikációk, a *disegno*-ba vetett bizalom jegyében, és egyben a problémát megkerülve, igen hosszú

ideig csak rajzokat közöltek a mikroszkopikus képekről. Hazánkban ismeretlen az olyan, a mikrobiológia eredményeit népszerűsíteni, populárisra tenni kívánó kezdeményezés, mint például az 1878 és 1893 között készített svájci *Dodel-Port Atlas*.¹⁸ Ez a botanikai sorozat 42 növénytani metszet tábla méretű ábráját tartalmazta, melyek esztétikai szempontból is kiemelkedő értéket képviseltek. A botanikus házaspár művészi kivitelezésű, nagyméretű színes nyomatokkal helyettesítette a természetes mikroszkopikus képet annak érdekében, hogy az a különböző képzettségű diákok számára egyforma módon közérthető, és elsősorban élvezetes legyen.

A Hamburgi Egyetem és Zoológiai Múzeum 2007 novemberében olyan kiállításnak adott helyet,¹⁹ melyet teljes egészében a német optikus, Johann Dietrich Möller²⁰ munkásságának szenteltek. Möller vizsgálta először mikroszkópon keresztül a kovamoszatok csodálatosan színes, változatos mintájú, szimmetrikus burkát. Moszatokról (diatomák) készített képei rendkívül gyorsan népszerűvé váltak, és a forgalomba kerülő nem tudományos igényű, hanem szemet gyönyörködtető, művészi elrendezett „diatom-képek”²¹ pillanatok alatt elkeltek. Ezek drága és rendkívül divatos ajándéknak számítottak még diplomatakörökben is. Érdekes, hogy a mikroszkopikus képek elkészítéséhez szükséges megkövesedett kovamoszatokat nagyrészt az akkor még Magyarországhoz tartozó Bory édesvízű tavaiból gyűjtötték.

Möller diatóma-képei és a *Dodel-Port Atlas* népszerűsítő kartonjai már megtették azt a lépést, hogy a mikroszkopikus felvételek művészi értékkel bíró esztétikus tárgyakként vonuljanak be a köztudatba. Hazánkba azonban ezeknek a hatása még nem juthatott el. Az első olyan munka, melynek recepciója nálunk is kimutatható, Möller követőjének, a jénai természettudósnak, Ernst Haeckelnek *Kunstformen der Natur* című albuma. A látványosan, nagy-

6. ábra. Mokry-Mészáros Dezső: *A háború* (*Háború szimbólum*), 1915. Karton, papír, színes tus lakkal, 15×19,5 cm. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, ltsz.: 78.104. Fotó: Szujó Péter

méretű táblákon szemléltetett mikroszkopikus képek itt már ugyanannyira kívántak esztétikai jelenségek lenni, mint a tudományos megismerés eszközei. A könyvét illusztráló litográfiákon többnyire szimmetrikusan, több nézőpontból is szemügyre véve mutatta be a legkülönfélébb természeti képződményeket, feltárva külső és belső szerkezetük végtelen változatosságát. Ezek a formák és alakzatok nagy hatással voltak a korabeli tervezőkre, többek között a bécsi szecesszió és a ma-

gyar századelő egyes művészeire is.²² Entz Géza az alábbiakat mondta Haeckel műve kapcsán az Állattani Szakosztály 1899-es ülésén: „A legigézőbb formák, a legtetszetősebb művészi motívumok az alsóbbrendű szervezetek között található, még pedig nem egyenként, hanem a legmerészebb képzeletet is elbűvölő sokaságban és sokféleségben, ama szervezetek között, melyeknek nagy része pusztán szemmel nem is látható, más része pedig a tengerek titokzatos hullámai alatt rejtje el szépségeit. Ez állatok és növények túlnyomó részével a természetbúvárokat is csak az utolsó félszázad ismertette meg s minthogy hű rajzaik jó része csak a szakemberek számára írott monográfiákban van leteve, a művészi körök alig vettek még róluk tudomást, pedig éppen napjainkban indult meg Európa szerte az az áramlat, mely a dekoratív művészet számára új motívumokat keres. A XX. század művészei talán megtalálják majd a keresve keresett kincset az élő természetnek eddig még nem méltányolt szépségeiben. Nyilván ez indította a finom műérzékű Haeckel tanárt arra, hogy az alsóbbrendű állatok és növények legszebb alakjait mindenkitől könnyen megszerezhető munkába foglalja. Reméljük, hogy a mű eléri célját s szolgálatot vélünk tenni olvasóinknak, hogy figyelmüket e dísz-

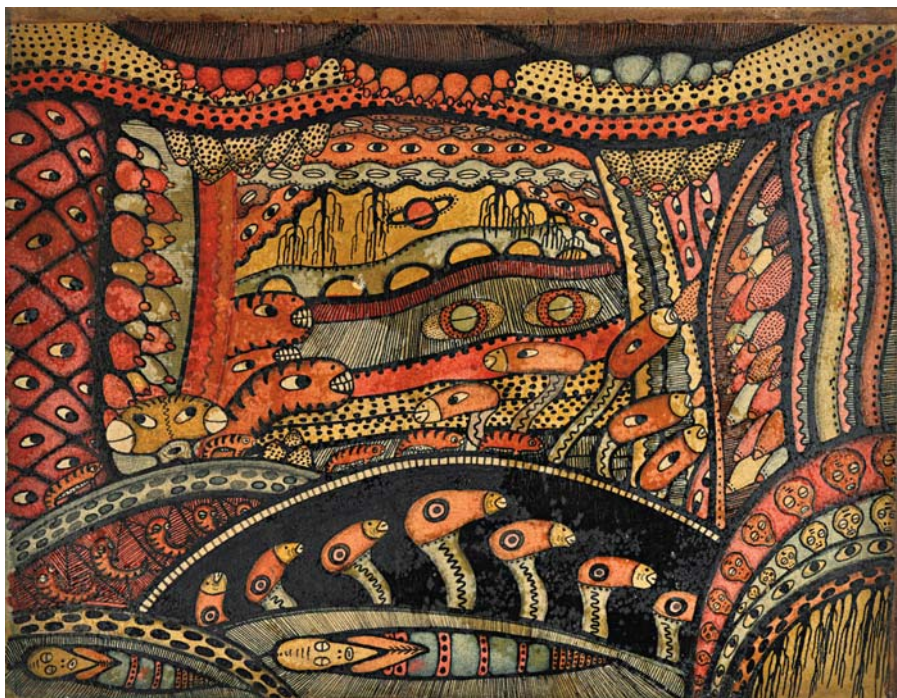

7. ábra. Mokry-Mészáros Dezső: *Ősvilág*, 1929. Karton, olaj, 24×30 cm. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, ltsz.: 94.98. Fotó: Kulcsár Géza

műre felhívjuk.”²³ Entz Géza felhívásának „elget téve” Mokry-Mészáros Dezső hazánkban elsőként keresett művészete számára új motívumokat a mikroszkopikus világban, s így egy már meggyökeresedett, a mikroszkopikus kép esztétikai értékeit előtérbe helyező nyugati tendencia hazai előfutárává, s hosszú ideig egyetlen képviselőjévé vált. Úgy gondolom, a történeti áttekintés kellőképpen rávilágított arra, Mokry-Mészáros Dezsőnek a magyarországi művészet történetében egyedülálló stílusú műveit, különleges alkotói módszerét csak nemzetközi kontextusban vizsgálva érthetjük meg teljes egészében.

Jegyzetek

- * Jelen munka a *Művészettörténeti Értesítőben* (62. 2013, 83–98) megjelent tanulmány rövidített változata.
- ¹ *William Henry Fox Talbot: The Pencil of Nature*. Longman, Brown, Green and Longmans, London 1884, magyarul: *William Henry Fox Talbot: A természet írónja*. HOGYF Editio, Budapest 1994. Fordította: László Ágota.
 - ² A camera obscura vizuális kultúrára gyakorolt hatásairól: *Jonathan Crary: Techniques of the Observer. On Vision and Modernity in the 19th Century*. MIT Press, Cambridge 1991, magyarul: *Jonathan Crary: A megfigyelő módszerei. Látás és modernitás a 19. században*. Osiris, Budapest 1999. Crary könyvének magyaror-

8. ábra. Mokry-Mészáros Dezső: *Élet idegen planétán II*, 1930. Karton, tus, olaj, 22×28 cm. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, ltsz.: 78.102. Fotó: Kulcsár Géza

szági recepciójához lásd: *Berecz Ágnes*: Tágra nyílt szemek. *Buksz* 2000/3, 247–251.

³ *Talbot* i. m. 1994, 8.

⁴ *Joseph Gerlach*: Die Photographie als Hilfsmittel mikroskopischer Ordnung. Leipzig 1863.

⁵ *Horst Bredekamp – Franziska Brons*: A fotográfia mint tudományos médium. A művészettörténet, a biológia és az illusztráció nyomorúsága. In: *Nagy Edina* (szerk.): A kép a médiaművészet korában. L'Harmattan, Budapest 2005, 147–166.

⁶ *Varga Tünde*: Tudományos? Fantasztikus? – Képzelt szörnyek reprezentációja. In: *Kürti Emese* (szerk.): Művészet mint kutatás. Magyar Képzőművészeti Egyesület, Budapest 2007, 93–114.

⁷ Tanulmányomban a Mokry-Mészáros nevet Beke Lászlóhoz hasonlóan, Dobrik Istvánnal ellentétben kötőjeles változattal használom. Döntésem oka az, hogy maga a művész is többnyire, bár igen következtelenül, ilyen formában írta nevét képeinek hátoldalán. Miként Dobrik István megjegyzi: „A mokry előnevet művésznévként veszi fel, édesanyja nevét felhasználva (mokri: szlovákul nedveset jelent). Ezt váltva, hol mint Mokri, hol Mokry végződéssel írja. Mivel ez utóbbi több helyen szerepel és utolsó periódusaiban is így írta szignóit, a Mokry Mészáros Dezső művészetét ismerőkkel egyetértésben az előnév y-nal történő írásában egyeztünk meg.” In: *Dobrik István*: Mokry Mészáros Dezső (1881–1970). (Borsodi Kismonográfiák 18.) Herman Ottó Múzeum (HOM), Miskolc 1985, 11.

⁸ Mokry-Mészáros Dezső életrajza: Az elemi iskolát művelt református tanító apja keze alatt végezte. Cseregyerekként a Szepességbe került. Gimnáziumi tanulmányait Miskolcon, a Református Gimnáziumban kezdte el tizenkét évesen, majd 1901-ben Nagyrőcén

érettségizett. A Magyar-Óváron, 1903-ban kelt leckekönyvében (HOM, Művészettörténeti Adattár) olvasható bejegyzés szerint egy évig a debreceni gazdasági tanintézetben is tanult. 1903-tól a Magyar-Óvári Királyi Gazdasági Akadémia hallgatója, itt szerez oklevelet 1905-ben. Élettörténetében feljegyzí (Mokry-Mészáros Dezső: *Életem*. Kézirat, HOM, Helytörténeti Adattár, ltsz.: 74.207.1.5.) hogy ezt követően egy évig Muhi pusztán dolgozott gazdatisztként. 1907-ben Budapestre költözik, és naplója tanúsága szerint a Gazdák Biztosító Szövetkezeténél jégkárbecslői állást kap. A fővárosban ismerkedik meg a művészettel (Mokry-Mészáros Dezső naplója, kézirat, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézete, Adattár, MDK-C-I-39). 1908-ban Olaszországba uta-

zott, és végül Capri szigetén állandott meg: festett, dolgozott. 1910-ben 31 művével csoportos kiállításon vesz részt Budapesten, a Művészházban (l. *Zwicl András* (szerk.): A Művészház 1909–1914. Modern kiállítások Budapesten. Kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, 2009). Összebarátkozott Gulácsy Lajossal, s utóbbi rábeszélésére 1912-ben Párizsba ment, ahol a festő ajánlásával a Galerie Aschnurben és a Galerie Sagot-ban bemutatkozhatott festményeivel. (Erre utal: *Mokry-Mészáros Dezső* naplója, i. m.) Ezután Spanyolország következett, de kalandos élete során – zoológiai és régészeti expedíciók tagjaként – bejárta Oroszországot, Törökországot, Egyiptomot, Indiát, Ceylont. Az első világháború idején katona volt, majd Budapestre költözött. Kapcsolatba került a Spirituális Művészek és a Magyar Képrók csoportjával, és kiállításain rendszeresen szerepelt műveivel (l. *Spirituális Művészek Szövetségének kiállítási katalógusai 1–7*, Budapest, Nemzeti Szalon [később Nemzeti Művészeti Szalon néven], 1924. októbertől 1944. áprilisig, és a Magyar Képrók kiállításának katalógusai 1–3, Nemzeti Szalon, 1934. március, 1937, 1941).

1948-ban visszatelepült Miskolcra, és az olaj- és temperafestészetben kívül korongozással is foglalkozott. Az 1950-es években megromlott a látása, szembetegsége miatt visszavonult a művészettől, bár még a '60-as években is állított ki. 1978-ban Kecskeméten és Miskolcon, 1981-ben ismét a Herman Ottó Múzeumban rendeztek neki emlékkiállítást. A művész hagyatékának nagy része a miskolci Herman Ottó Múzeumba és a kecskeméti Naiv Művészek Múzeumba került, korai munkái közül saját feljegyzései szerint mintegy 180 db külföldi magángyűjtők tulajdonában van. A magángyűjtők névsorát a HOM Művészettörténeti Adattár-

ban található jegyzetfüzete közli (*Mokry-Mészáros Dezső* Jegyzetfüzete 1936–1938. Kézirat, HOM, Művészettörténeti Adattár).

- ⁹ *Mokry-Mészáros Dezső*: Életem. Kézirat (1. 8. j.), oldal-szám nélkül.
- ¹⁰ *Cserháti Sándor*: Általános és különleges növénytermelés. I–II. Magyaróvár 1900–1901.
- ¹¹ *Cserháti Sándor* (és Szilassy Zoltán): Jelentés a magyaróvári gazdasági akadémia kísérleti telepén az 1886–88. végrehajtott kísérletekről. Magyaróvár 1889, és *Cserháti Sándor*: A magyaróvári gazd. akadémiaival kapcsolatos növénytermelési kísérleti állomás jelentése 1891 és 92. évi működéséről. Magyaróvár 1892–1893.
- ¹² *Linhart György*: Magyarország gombái I–IV, V. Centuria. Magyar-Óvár 1882–1886.
- ¹³ *Moesz Gusztáv*: Brassó állóvizeinek mikroszkopikus növényzete. Brassó 1902, 31.
- ¹⁴ *Bernard* i. m. 1.
- ¹⁵ *Lazzaro Spallanzani*: Dissertationi di fisica animale e vegetabile. Modena 1776.
- ¹⁶ *Iff. Matusovszky András*: Szövetteni jegyzet. Kézirat, Kolozsvár 1910. Lelőhely: SZTE–Klebelsberg Könyvtár, Szeged.
- ¹⁷ *Dr. Thanhoffer Lajos*: A mikroszkop és alkalmazása – az ál-

talános szövettani technika vezérfonala. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest 1894.

- ¹⁸ *Arnold Dodel*: Dodel-Port Atlas. J. F. Schreiber (Drucker), Esslingen 1878/1893. Lelőhely: Technische Universiteit Delft, Kluyver Laboratorium, Delft.
- ¹⁹ *Dr. Helen Kranz* (Hrsg.): Johann Diedrich Möller 1844–1907. Die Kunst, Diatomeen zu legen. Zoologisches Museum und Botanisches Museum der Universität Hamburg, 2007. november 15–2008. április 15.
- ²⁰ *Sabine Weiss–Klaus Möller*: J. D. Möller Optische Werke Wedel 1864–1989. Erfurt 2006.
- ²¹ Korabeli diatom-képek a hamburgi kiállításon is láthatóak voltak, a wingeni Musée Laliqye pedig diatom-tálatkat, -ékszereket őriz.
- ²² Haeckel mikroszkopikus képeinek Mattis Teutschra és a Der Blaue Reiterre gyakorolt hatásáról lásd: *Bajkay Éva – Kishonty Zolt* (szerk.): Mattis Teutsch és a Der Blaue Reiter. Kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Galéria (2001. március 14–június 24.). MissionArt, Budapest 2001.
- ²³ *Entz Géza*: A természet művészi alkotásai. Természet-tudományi Közlöny 32. 1900, 374. sz., 557–564.

VÁRALJAI ANNA

1828
AKADÉMIAI KIADÓ
KÖNYVAJÁNLÓ

Naomi Klein: Sokkdoktrína
A katasztrókapitalizmus felemelkedése

Rolf Dobelli: Gondolj bele, hogy ne ess bele!
A hétköznapi gondolkodás 32 csapdája

John Keegan: A csata arca
A korszakok harborja, 1415–1976

L. Balogh Béni: Küzdelem Erdélyért

Bill Bryson: Shakespeare
Az egész világ színház

Nick Lane: Hajrá, élet!
Az evolúció től a leghatványosabb találmányáig

KERESSE KÖNYVEINKET
WEBOLDALUNKON,
AHOL ÁLLANDÓ
KEDVEZMÉNYEKKEL VÁRJUK!
www.akademiaikiado.hu